MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI TALABLARI ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALARNING HISOBINI TASHKIL ETISH METODOLOGIYASI

Bobobekov Baxrom Qaxxarovich
Sambhram universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, uning talablari va maqsadlari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, tovar-moddiy zaxiralarning hisobini tashkil etishning huquqiy asoslari, asosiy vazifalari va ushbu jarayonni yanada yaxshilashga qaratilgan chora tadbirlar aks etgan.

Kalit so‘zlar: Mulkchilik, milliy standart, investor, sub’ekt, moliyaviy hisobot, kapital, daromad, xarajatlar, Tovar-moddiy zaxiralar, investitsiya, moddiy aktivlar.

Аннотация

В этой статье рассматриваются международные стандарты финансовой отчетности, ее требования и цели. В нем также отражены правовые основы организации учета товарно-материальных ценностей, основные задачи и меры, направленные на дальнейшее совершенствование этого процесса.

Ключевые слова: собственность, национальный стандарт, инвестор, организация, финансовая отчетность, капитал, доходы, расходы, запасы, инвестиции, материальные активы.

Annotation

This article reflects on the international standards of financial reporting, its requirements and goals. Also, the legal basis for organizing the accounting of commodity and material reserves, the main tasks and measures aimed at further improving this process are reflected.

Keywords: ownership, national standard, investor, subject, Financial Reporting, capital, income, expenses, commodity-material reserves, investment, material assets.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta‘kidlaganidek: “Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va iqtisodiy o‘sishning yuqori sur‘atlarini saqlab qolish, jumladan, milliy valyuta va ichki bozordagi narx darajasining barqaror bo‘lishini ta‟minlash - eng muhim ustivor vazifamizdir”. Shuningdek, xo‘jalik subyektlarini yanada rivojlantirish masalalari 2017-2021- yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan ustuvor yo‘nalishlarda ham alohida belgilab berilgan.

Mamlakatimiz iqtisodiyotiga xorijiy investistiyalarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri jalb etilishi, erkin iqtisodiy zonalarning tashkil etilishi va faoliyat yuritishi buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkil qilishni zarurat qilib qo‘ymoqda. Hozirgi vaqtda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari xo‘jalik subyektlar tomonidan tashqi foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirishga yo‘naltirilgan buxgalteriya axborotini tayyorlashda tobora keng foydalanilmoqda. Bu holat axborotni sifatini oshirish, kapital qiymatini pasaytirish, kapital bozoriga kirishni osonlashtirish kabi bir qator sabablar bilan izohlanadi. Ma‘lumki, moliyaviy hisobotlar xalqaro standartlarini bilmasdan turib ushbu standartlarga o‘tib bo‘lmaydi.

Bugungi kunda, buxgalteriya hisobining xalqaro standarti sifatida ikkita etalon: Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari – MHXS (International Financial Reporting Standards – IFRS) hamda AQShning Buxgalteriya hisobining umumqabul qilingan qoidalari – BHUQ (Generally Accepted Accounting Principles – GAAP) tan olingan.

Jahon fond bozorlarida listingdan o‘tish uchun taqdim qilinadigan moliyaviy hisobot aynan shu ikki standart talablari asosida tayyorlanadi va taqdim etiladi. Bunda shuni e‘tiborga olish lozimki, AQSh fond bozori listingiga kirish uchun GAAP (BHUQ) talablari, qolgan fond birjalari uchun esa MHXS talablari asosida moliyaviy hisobot taqdim etiladi.

AQShning Buxgalteriya hisobining umumqabul qilingan qoidalarida “standart” so‘zi mavjud emas. Lekin yuqoridagi standartlarga berilgan ta‟riflarga muvofiq, GAAPni buxgalteriya hisobining xalqaro standarti sifatida qarashimiz mumkin. Ko‘pgina xorijiy olimlar tomonidan ham GAAP xalqaro standart sifatida tan olinadi. Buxgalteriya hisobining xalqaro standarti hisoblangan GAAP yaratilishida Ingliz-sakson buxgalteriya hisobi qoidalari katta manba bo‘lib xizmat qilgan. Shu bilan birga, uning nazariy asoslarini ishlab chiqishda mamlakatning, nafaqat buxgalteriya hisobi bilan bevosita shug’ullanuvchi olimlari, balki barcha iqtisodiy yo‘nalishda faoliyat yurituvchi mashhur olimlar o‘z hissalarini qo‘shishgan. Lekin GAAPning rivojlanishida qanchalik ko‘p omillar o‘z izini qoldirmasin, u pozitivizm ta‘siri doirasida shakllandi (pozitivizm-fanning rolini faktlar va hodisalarni yozib borishdangina iborat deb cheklab qo‘yadi, ularning mohiyatini tushuntirib berishdan bosh tortadi, u asosan amaliyot va tajribaga tayanadi). Ishonch bilan aytish mumkinki, GAAP AQSh iqtisodiyotining ellik yillik amaliy tajribasining mevasidir.

Mulkchilik va tarmoq shaklidan qat’iy nazar, barcha xo’jalik yurituvchi sub’ektlarda moliyaviy hisobotlarini milliy standartlardan xalqaro standartlar asosida tuzish muhim hisoblanib, xalqaro standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotlarni xorijiy investorlar tomonidan tanishish imkoniyatiga ega bo’lishi va o’zining sarmoyasini kiritish bo’yicha engilliklar tug’diradi. Buxgalteriya hisobi ma’lum bir xo’jalik yurituvchi sub’ekt to’g’risida moliyaviy ma’lumotlarni aniqlash, qayta ishlash va moliyaviy hisobot shaklida faoliyat yurituvchi sub’ektning moliyaviy holatiga qiziquvchi foydalanuvchilarga ma’lumotni yetkazib berishni amalga oshiradigan axborot tizimdir. Buxgalteriyaning maqsadi – turli foydalanuvchilarni ma’lumotga bo’lgan ehtiyojini, ushbu ma’lumotni olish uchun eng kam sarf-xarajatlar bilan qondirishdir. O’z-o’zidan ma’lumki qarorlarni qabul qilish uchun axborot tizimdan foydalanish natijasida olinishi mumkin bo’lgan iqtisodiy naflar ushbu tizimga ketgan xarajatlardan ustun bo’lishi lozim. Demak, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari predmeti bo’lib, xalqaro standartlar asosida pul ifodasida aks ettiriladigan xo’jalik mablag’lari, shu mablag’lar manbalari, ularning xo’jalik faoliyati va moliyaviy natijalari bo’lib hisoblanadi.

Xo’jalik yurituvchi sub’ektlarda moddiy va nomoddiy aktivlar, majburiyatlar, kapital, daromad va xarajatlar, foyda va zararlar hamda ularning harakati bilan bog’liq bo’lgan xo’jalik, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining ob’ektlari hisoblanadi.

Aktivlar - avvalgi davrlarda sodir etilgan hodisalar natijasida olingan va korxona tomonidan nazorat qilinadigan, ularni foydalanishdan kelajakda iqtisodiy naf olinishi kutiladigan resurslardir.

Majburiyatlar – bu avvalgi davrlarda sodir etilgan hodisalar natijasida paydo bo’lgan korxonaning joriy qarzi, ushbu qarzlar qaytarilishi natijasida korxonaning iqtisodiy nafni o’z ichiga olgan resurslarni kamayishiga olib keladi.

Xususiy kapital – bu barcha majburiyatlarni ayrgandan keyin korxonaning aktivlardagi bo’lgan ulushi.

Foyda - bu xo’jalik sub’ektiga ta’sir etadigan asosiy va asosiy bo’lmagan faoliyat, hodisalar sharoitlar natijasida kapitalning ko’payishi bo’lib, xususiy kapitalga to’lanadigan kapital bundan mustasnodir.

Zararlar – bu asosiy faoliyat va barcha xo’jalik muomalalari, hodisalar, sharoitlar natijasida xususiy kapitalning kamayishi bo’lib, harajatlar yoki xususiy kapitalning taqsimlanishi natijasidagi kamayish bundan mustasnodir.

Foyda faoliyat natijalarini o’lchashda yoki boshqa ko’rsatkichlarni, ya’ni investitsiyani olib kelgan foydasi, bir aktsiyaga to’g’ri keladigan foyda kabilarni asosi sifatida foydalanadi.

Foydani o’lchash bilan bevosita bog’liq elementlar – bu daromadlar va xarajatlardir.

Daromadlar – bu aktivlarni kelib tushishi yoki ko’payishi yoxud majburiyatlarni kamayishi shaklida vujudga keladigan va pirovard natijasida xususiy kapitalni oshiradigan iqtisodiy naflarni ko’payishi, ammo aktsiyador kapitalga ta’sischilar tomonidan to’lanadigan badallar bundan mustasnodir.

Xarajatlar - bu aktivlarni sarflanishi yoki yemirilishi yoxud majburiyatlarni ko’payishi shaklida vujudga keladigan va pirovard natijasida xususiy kapitalni kamaytiradigan iqtisodiy naflarni kamayishi, ammo aktsiyador kapitalni ta’sischilar orasida taqsimlanishi bundan mustasnodir.

Tovar-moddiy zaxiralar - keyinchalik sotish maqsadida normal faoliyat yuritish jarayonida tutib turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida mavjud bo‘lgan, shuningdek mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish jarayonida yoxud ma’muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

Tovar-moddiy zahiralarga xizmat qilish muddati bir yildan ortiq bo‘lmagan yoki bir operatsion tashkil mobaynida foydalaniladigan mol-mulklar, jumladan, qurilish – ta’mirlash materiallari, oziq-ovqat mahsulotlari, yoqilg‘i va yonilg‘ilar, ozuqa va em-hashak, tara (idish)lar, qishloq xo‘jalik mahsulotlari va ishlab chiqarish buyumlari, o‘stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari, o‘quv, ilmiy va boshqa maqsadlar uchun materiallar hamda laboratoriya sinovida bo‘lgan, uzoq vaqt foydalaniladigan materiallar, shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-kurs ishi ishlari uchun maxsus asbob- uskunalar va boshqalar qiradi.

Tovar-moddiy zaxiralar - keyinchalik sotish maqsadida normal faoliyat yuritish jarayonida tutib turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida mavjud bo‘lgan, shuningdek mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish jarayonida yoxud ma’muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

Tovar-moddiy zahiralarga xizmat qilish muddati bir yildan ortiq bo‘lmagan yoki bir operatsion tashkil mobaynida foydalaniladigan mol-mulklar, jumladan, qurilish – ta’mirlash materiallari, oziq-ovqat mahsulotlari, yoqilg‘i va yonilg‘ilar, ozuqa va em- hashak, tara (idish)lar, qishloq xo‘jalik mahsulotlari va ishlab chiqarish buyumlari, o‘stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari, o‘quv, ilmiy va boshqa maqsadlar uchun materiallar hamda laboratoriya sinovida bo‘lgan, uzoq vaqt foydalaniladigan materiallar, shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-kurs ishi ishlari uchun maxsus asbob- uskunalar va boshqalar qiradi.

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, umuman byudjet tashkilotlari hisob tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar talablaridan kelib chiqib tovar moddiy zahiralar hisobini yanada

yaxshilashda quyidagilarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o’tish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida” O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son qarori
2. «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida» O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sondli farmoni
3. Mehmonov S., D.Ubaydullayev. Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. T: Sano-Standart 2013 yil.
4. Mehmonov S.U Byudjet hisobi. O‘quv qo‘llanma. T: Fan va texnologiya 2012.
5. Ostanaqulov M. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. O‘quv qo‘llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYa", 2009.
6. Ostanaqulov M. Byudjet hisobi. Darslik. T.: "TALQIN", 2008.
7. Sh, U. G., & Khurmatov, B. (2024). Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligining nazariy asoslari. *Экономика и социум*, (3-2 (118)), 401-404.
8. Umirova Gulmira. (2023). The need to attract foreign investments to the national economy on a large scale. *Academia Science Repository*, *4*(5), 314–319. Retrieved from https://academiascience.com/index.php/repo/article/view/696
9. Джаббарова Ю.А. «Основные тенденции на рынке книжной продукции в Республике Узбекистан.» журнал том 3 номер 5 ст 36-40.
10. Dilshod, K., Botir, M., Bekhzodjon, S., & Yulduz, D. (2024, March). Opportunities and technologies for increasing the efficiency of the development of tourism services. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3045, No. 1). AIP Publishing.
11. Jamolov, O. (2023). FACTORS ENSURING THE ACTIVITY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES. Экономика и социум, (2 (105)), 131-134.